יתרו

א. אין „מנין המצות" בתחילת ספר משנה תורה[1] זאגט דער רמב"ם: מצוה ראשונה ממצות עשה לידע שיש שם אלוקה שנאמר[2] אנכי ה' אלקיך. און מיט דער מצוה הויבט אן דער רמב"ם אויך די הלכות שבספרו משנה תורה[3] — „יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון וכו'".

אבער אין דער ערשטער הלכה זאגט ניט דער רמב"ם אז די ידיעה („שיש שם מצוי ראשון") איז א מ"ע[4], נאר פריער איז ער מאריך (אין פינף הלכות) און זאגט כמה פרטים וועגן דעם „מצוי ראשון", און ערשט דערנאך איז ער מסיים (אין הלכה ו): וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר[2] אנכי ה' אלקיך.

דערפון איז פארשטאנדיק, אז לויט שיטת הרמב"ם איז די מ"ע פון „אנכי ה' אלקיך" ניט נאר די ידיעה בכלל „שיש שם אלוקה", „שיש שם מצוי ראשון" — נאר זי איז אויך כולל פרטים (וועלכע ער רעכנט אויס אין די הלכות) וועגן דעם אויבערשטן[5].

און ווי דער אברבנאל איז מבאר (בספרו ראש אמנה[6]) — אראפגע־ברענגט אין ספר המצות להצ"צ[7] — אז לויט שיטת הרמב"ם איז די מ"ע פון האמנת[8] האלקות ניט מער־ניט אז „האלוקה נמצא בלבד", „שיש אלוקה נמצא"

[וואס דעמאלט שטעלט זיך די שאלה[9]: ווי פאסט צו רעכענען האמנת האלקות אלס א מצוה — דער גאנצער ענין פון א מצוה איז שייך נאר אויב ס'איז דא א מצוה המצוה; איז דאך ניט שייך צו זאגן אז ס'איז א מצוה צו גלויבן אז עס איז דא א מצוה המצוות!]

נאר אז „האלוקה ב"ה שכבר ידענו שהוא נמצא, מציאותו הוא יותר ראשון ויותר שלם אשר בכל המציאות וכו'" (ווי ער איז מאריך בזה[10]).

און דערפאר איז דער רמב"ם מקדים די פינף הלכות בנוגע צו מציאות השם — ווייל די מצוה פון האמנת (ידיעת) האלקות פאדערט אז מען זאל וויסן (עכ"פ) די פרטים וועגן דער מציאות השם, ווי אזוי הוא ית' איז דער „יותר שלם אשר בכל המציאות וכו'"[11].

---

1) וראה ג"כ פיה"מ להרמב"ם סנהדרין בהקדמתו לפ' חלק — היסוד הא'.
2) פרשתנו כ, ב.
3) ריש הל' יסודי התורה.
4) וראה הלשון בקרית ספר (להמבי"ט) כאן.
5) וכ"כ במגדל עוז (ה"א): וכללו במצות אנכי ה"א. — וראה „הדרן" על ספר משנה תורה להרמב"ם (קה"ת, תשמ"ה) הערה 53 באו"א.
6) פ"ז. שם פי"ז.
7) מצות האמנת האלקות פ"א.
8) כן הוא (תוכן) ל' הרמב"ם בסהמ"צ — ע"פ הצ"צ בסהמ"צ שלו (וראה לקמן הערה 10), וכן קוראה הצ"צ שם, וכן נקראת בכו"כ ספרים.
9) ראה ראש אמנה פ"ד ופי"ז. סהמ"צ להצ"צ שם (וראה גם הנסמן שם לפני פ"א).
10) וראה שם, שזהו ג"כ מ"ש הרמב"ם בסהמ"צ מ"ע א: שנאמין (בהוצאת קאפח שנדע — וראה ג"כ הערה בהוצאת העליר) שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאים. ע"ש.
11) ראה ראש אמנה פ"כ (אלא ששם, דמ"ש הרמב"ם בהלכה ה' אינו חלק מהמצוה. ע"ש. ואכ"מ).

ב. נאָכמער: ס׳איז ידוע[12] דער דיוק בלשון הרמב״ם — „לידע שיש שם אלוקה״[13], „לידע שיש שם מצוי ראשון״ [ועד״ז איז ער מסיים — סיי ביי דער מצוה ידיעת האלקות[14] און סיי ביי דער מצוה פון אחדות השם[15] — „וידיעת דבר זה מ״ע״ (ניט „והאמנת דבר זה״)] — אז די מצוה איז לידע, מיט א ידיעה שכלית כו׳.

און ווי דער אברבנאל[16] פארענט־פערט דערמיט די שאלה: ווי קען מען אַנזאָגן אויף אן ענין פון אמונות „שאינו נקנות ברצון ובחירה״ — און ער זאגט, אז דער רמב״ם „לא מנה מצות עשה צורת האמונה ואמתתה, כי אם ידיעת הדברים ההם ולמודם המביאים אל קנין האמונות״, וואס „הידיעות והחקירות והבחינות ההם וההתלמדות הזאת . . המביאות אל האמונות . . הם מפעל הרצון והבחירה״.

ועפ״ז יש לבאר וואס דער רמב״ם באַגונגט זיך ניט מיט זאגן די פרטים ווען מציאות השם (שבהלכות א־ז) וואס א איד מוז וויסן צו מקיים זיין די מצוות פון ידיעת האלקות און אחדות השם, נאר ער איז דערנאך מאריך (אין די וויטערדיקע הלכות ביזן סוף הפרק) בכמה ענינים בנוגע ידיעת השם

[די ראיות פון פסוקים אז „אין הקב״ה גוף״; אז די תוארים גשמיים וואס „כתוב בתורה״ אויפן אויבערשטן זיינען „לפי דעתן של בני אדם . . והכל משל״; וועגן בקשת משה „הראיני נא את כבודך״[17] און ווי עס איז געווען זיין השגה „מאמיתת המצאו״, וכו׳]

דלכאורה: למאי נפק״מ צו ברענגען די שקו״ט אין ספרו היד וואס איז א ספר „הלכות הלכות״[18]?

וע״פ הנ״ל יש לומר, אז דאס איז נוגע צום חיוב פון „לידע״, וויל דוקא בשעת מ׳ווייס די עניני שקו״ט שבהלכות אלו, דעמאלט איז די ידיעת השם אין אן אופן פון „לידע״ — ניט סתם אמונה, נאר א ידיעה שכלית כו׳.

בסגנון אחר: בכדי צו יוצא זיין די מצוה פון ידיעת השם, מוז מען וויסן עכ״פ די „ידיעות והחקירות והבחינות״ יסודיות[19] וועגן מציאות השם וועלכע דער רמב״ם איז מבאר אין דעם פרק•[19].

ג. ויש לומר, אז דער מקור הרמב״ם

[אז די מצוה פון האמנת האלקות איז (א) ניט נאר די ידיעה כללית אז „האלוקה נמצא״, נאר אויך די פרטים וועגן שלימות מציאות השם, און (ב) אז דאס גופא מוז זיין אין אופן פון „לידע״ — כאטש אין פסוק שטייט נאר „אנכי ה׳ אלקיך״]

---

12) ראה ראש אמנה פי״ז. סהמ״צ להצ״צ שם ספ״ב. קונטרס תורת החסידות ע׳ 14 (ובהערה שם). הנסמן בסהמ״צ הוצאת הר״ח העליר שם ובאנציקלופדי׳ תלמודית ערך אמונת ה׳ בסופו. ועוד.

13) אף שבסהמ״צ שלו שם כותב „שנאמין״ — ראה ראש אמנה שם בסוף הפרק. סהמ״צ להצ״צ שם. וראה לעיל הערה 10. הערה בקונטרס תורת החסידות שם. „הדרן״ הנ״ל ב„פתיחה״ הערה 5.

14) שם הי״ז.

15) שם סה״ז.

16) ראש אמנה שם. וראה גם שם פ״ד. וראה גם סהמ״צ להצ״צ שם פ״ב (מו, סע״א ואילך).

17) תשא לג, יח.

18) לשון הרמב״ם בסוף הקדמתו לספר היד. וראה בארוכה ראש אמנה פי״ט.

19) עפמ״ש הרמב״ם בסוף הקדמתו לס׳ היד „אדם קורא בתושב״כ תחלה ואח״כ קורא בזה״ — י״ל, דבכדי שתהי׳ ידיעה נכונה כדרוש, מוכרח לתרץ התוארים גשמיים שנאמרו בתורה, וכן בקשת משה וכו׳.

•19) וראה „הדרן״ על הרמב״ם בסה״ש תשמ״ח ח״א ע׳ 206 ואילך ובהערות שם.

איז פון[20] זהר[21], וז"ל: וידעתם[22] כי אני ה' אלקיכם וגו', פקודא דא קדמאה דכל פקודין . . למנדע לי' לקב"ה . . דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון".

וואס דער לשון הרמב"ם בהלכה הראשונה שלו איז בתוכנו דער לשון הזהר: יסוד היסודות ועמוד החכמות ("פקודא דא קדמאה דכל פקודין") לידע שיש שם מצוי ראשון ("למנדע לי' לקב"ה") והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם כו' ("וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון"). ועד"ז לשון הרמב"ם (בהלכה ה) "המצוי הזה הוא אלקי העולם אדון כל הארץ" איז ע"ד לשון הזהר "דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא".

און פון דעם זהר נעמט ארויס דער רמב"ם[23], אז "פקודא דא" איז פארבונדן מיט דעת — "וידעתם . . למנדע"; און ס'איז ניט מספיק א ידיעה כללית "שהאלוקה נמצא", נאר מ'מוז וויסן פרטים[24] וועגן מציאותו ית' (וואס פון זיי פאר־שטייט מען אז "מציאותו הוא יותר ראשון ויותר שלם כו'").

און אע"פ אז דער זהר ברענגט דערויף דעם פסוק "וידעתם כי אני ה"א" (און ניט דעם פסוק "אנכי ה"א"), איז כפשוט, ווייל דער זהר רעדט וועגן משה רבינו ווי ער האט געלערנט מיט די אידן וועגן ידיעת השם איידער זיי זיינען ארויס פון מצרים (בכדי[25] די אידן זאלן גלויבן "בכל אינזן נסין וגבורות דעבד לון במצרים"), וואס דאס איז ג־ע־וועז ע"פ הנאמר דאמאלס: וידעתם כי אני ה"א:

אבער דאס וואס מיר דארפן מקיים זיין די מצוה, איז (כדברי הרמב"ם הידועים[26]) — מצד "מצות הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה [בסיני[27]]", און דערפאר איז דער ציווי אויף האמנת האלקות פון פסוק "אנכי ה"א". און ווי מ'געפינט אין זהר גופא (במק"א[28]): פקודא קדמאה אנכי.

[און ס'איז קיין קשיא ניט וואס די פרטים הנ"ל וועגן אופן קיום המצוה לערנט מען ארויס פון פסוק "וידעתם כי אני ה"א"[29] (דלפני מ"ת) — ווייל בכמה מקומות געפינט מען[30] אז אן ענין פון "גילוי מילתא" אדער פרטים פון א מצוה לערנט מען ארויס אויך פון לפני מ"ת[31].

---

20) וידוע דכו"כ הל' ברמב"ם מקורם בזהר. וראה הרמב"ם והזהר (סיני, כרכים לב־לד) להר"ר מרגליות. ושו"נ.

21) ח"ב (רע"מ) כה, א.

22) וארא ו, ז.

23) להעיר מסהמ"צ להצ"צ שם בתחלתו. וראה גם ראשית חכמה ש' היראה פ"א. ס' חרדים רפ"א. ועוד.

24) אלא שלגבי הידיעה דה' הוא האלקים (המצוה דאחדות השם) — ה"ז ידיעה "בכללא . . באורח כלל" (זהר שם).

25) ראה ניצוצי אורות לזהר שם.

26) פיה"מ חולין ספ"ז.

27) בפיה"מ ליתא תיבת "בסיני". אבל עכצ"ל שכ"ה כוונת הרמב"ם, שהרי מפרש בזה לשון המשנה (שמעתיקו לפנ"ז) "מסיני נאסר". וכן מפורש בהמשך דבריו בפיהמ"ש: תרי"ג מצות . . למשה מסיני. וראה לקו"ש ח"ח ע' 49 הערה 6.

28) ח"ג (רע"מ) רנו, ב.

29) ובראש אמנה (פ"ז ועוד) דמ"אנכי ה"א" למדין שמציאותו הוא יותר שלם. ע"ש.

30) ראה שד"ח כללים מערכת האל"ף כלל שכא. אנציקלופדי' תלמודית ערך אין למדין מקודם מ"ת. וש"נ. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 142.

31) ראה לדוגמא — רמב"ם סוף הל' מילה, דגדולה מילה שנכרתו עלי' י"ג בריתות (וכולם

---

*) כ"ה גירסת הרמב"ם במשנה שם (ראה פיה"מ הוצאת קאפח). ובמשנה לפנינו: בסיני נאמר.

ד. ע"פ כל הנ"ל קען מען מבאר זיין אַן ענין תמוה, לכאורה, אין רמב"ם:

אין צווייטן פרק פון הלכות יסודי התורה הויבט אַן דער רמב"ם צו רייַדן וועגן די מצות פון אהבת ה' ויראתו, און ער איז ממשיך[32]: „והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן[33] האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב כו' לידע השם הגדול כו' ויפחד כו'. ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם",

דערנאָך איז ער מאריך — במשך ג' פרקים — וועגן „מעשיו וברואיו הנפלאים": איין פרק[34] וועגן מלאכים (וואָס איז אַ טייל פון „מעשה מרכבה"[35]), און אין די צוויי פרקים שלאח"ז — וועגן „מעשה בראשית"[36], און ער איז דערנאָך[37] מסיים: בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים . . מוסיף אהבה למקום כו' וייַרא ויפחד כו'.

איז לכאורה ניט מובן: אמת טאָקע, אַז דער „דרך לאהבתו ויראתו" איז „בשעה שיתבונן כו'", אָבער דער רמב"ם איז דאָך אַ ספר פון „הלכות"[18] — ווי פאָסט אַריין אין ספר משנה תורה די אריכות און פרטים וועגן „מעשיו וברואיו הנפלאים"?

און אע"פ וואָס פון לשון הרמב"ם אין ספר המצות[38] איז משמע, אַז דער ענין פון „יתבונן האדם במעשיו כו'" איז (ניט נאָר אַ הכשר מצוה, נאָר דאָס איז) די מעשה המצוה פון אהבה[39]: דער ציווי אויפן אדם, גברא איז די חפצא „שנחשוב ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו כו'"[40], און דערנאָך „תבא האהבה בהכרח"[40] —

איז דאָס אָבער לכאורה ניט קיין ביאור מספיק, אַז דערפאָר זאָל דער רמב"ם אַריינשטעלן בספרו משנה תורה (הלכות הלכות) די עניני התבוננות דורך וועלכע מען קען מעורר זיין ביי זיך די חפצא „אהבת ה' ויראתו" — דאָס גערערט צו ספרי חקירה וכו'[41]: די הלכה איז — אַז עס דאַרף זיין התבוננות אין „מעשיו וברואיו הנפלאים" וכיו"ב, אָבער די ביאורים אין „מעשיו וברואיו הנפלאים" גהערן לכאורה ניט צו דער הלכה פון מצות אהבה, ובמילא — ניט אין ספר משנה תורה.

ה. איז דער ביאור אין דעם: די ענינים וואָס דער רמב"ם רעדט אַרום

נאמרו לפני מ"ת) מכל מצות התורה שנכרתו עליהן ג' בריתות (שכולם לאחרי מ"ת).

32) שם ה"ב.

33) וממשיך כדלקמן: חכמתו כו' לידע — חב"ד (אלא שחכמתו — חכמת השם).

34) פ"ב סה"ג-ה"ח (וראה לקמן בפנים סעיף ה בנוגע לסיום הפרק).

35) שם הי"א.

36) שם פ"ד ה"י.

37) פ"ד הי"ב (לאחרי ביאור החילוק בין מעשה מרכבה ומעשה בראשית — שם הי"א).

38) מ"ע ג. וראה לקמן הערה 50.

39) ראה קנאת סופרים לסהמ"צ שם. וראה גם מאמר אדה"ז בשם ההמ"מ — נדפס בהתמים (ח"ד ע' מה [קפח, א]) ואגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג (ע' תכו). ד"ה להבין מצות אהבה נדפס בהוספות לסהמ"צ להצ"צ (ובהערות לשם ע' 408. בהוצאת תשנ"ג ושלאח"ז — ע' 420). ועוד.

40) ל' הרמב"ם בסהמ"צ שם.

41) ע"ד• שחולה צריך להתנהג כהוראת הרופא אבל אין ההוראות עצמן חלק דההלכה אף שמקצתן הובא ברמב"ם (ראה רמב"ם הל' דעות פ"ד הכ"א. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 35 ואילך ע"ד הרפואות שברמב"ם. ע"ש).

•) אלא שהוראות הרופא אינן חלק מתורה כלל, משא"כ כאן שהן תורה אבל לא חלק ההלכה שבתורה.

אין די דריי פרקים — (סיום) מעשה מרכבה ומעשה בראשית — זיינען ניט נאָר עניני התבוננות צוליב דערגרייכן דערנאָך אהבת ה' ויראתו, נאָר זיי זיינען שייך צו דער מצוה פון ידיעת השם[42], אדער נאָכמער — אַ חלק פון דער מצוה,

ווי ער איז מבאר אין „פירוש" אויפן רמב"ם[43]: ונכלל תחת ידיעת שתי מצות אלו [לידע שיש שם אלוקה, שאין עמו א־ל אחר] ענין מעשה בראשית ומעשה מרכבה שמידיעתם יודעו הראיות על מציאות הבורא ושהוא לבדו ראשון וצור לכל[44].

און ווי ס'איז אויך מודגש אין לשון הרמב"ם עצמו [אַז די ענינים פון די דריי פרקים זיינען אַ המשך צו די ענינים שב־ ידיעת השם שבפרק ראשון]: א) אין צווייטן פרק, נאָך דער אריכות וועגן מלאכים, קערט זיך אום דער רמב"ם[45] צו מבאר זיין בארוכה ווי דער אויבער־ שטער איז „יודע עצמו . . יודע הכל . . מכיר אמתו ויודע אותה כמו שהיא כו' הוא היודע כו'". ב) בסוף הפרק[46] זאָגט ער: דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו כו' כל העיקרים שבשני פרקים אלו הוא הנקרא מעשה מרכבה — ביידע פרקים שטעלן צוזאַמען איין ענין, מעשה מרכבה. ג) בסיום פרק ד'[47] זאגט דער רמב"ם „ועניני ארבעה פרקים אלו . . הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס" — אלע פיר פרקים שטעלן צוזאַמען איין ענין — פרדס.

[און דאָס וואָס דער רמב"ם פאר־ בינדט די „כללים גדולים" מיט די עניני (התבוננות וועלכע ברענגען צו) אהבת ה' ויראתו[48], און ניט מיט די מצות פון ידיעת השם (וועלכע רעדט זיך אין אַ פריערדיקן פרק), איז ווייל דער רמב"ם שטעלט אויס די ענינים פון ידיעת השם בהתאם צו די מצוות צו וועלכע זיי "זיינען שייך[49]. און וויבאַלד אַז די „כללים גדולים" זיינען נוגע (אויך) צו די מצוות פון אהבת ה' ויראתו, דעריבער שטעלט זיי דער רמב"ם אין אַן אופן אַז זיי זאָלן זיין (ניט נאָר אַ המשך צו דעם פריער־ דיקן פרק, כנ"ל, נאָר אויך) אַ פרט פון מצוות אהבת[50] ה' ויראת ה'].

---

42) אף שהוא דוחק קצת, כיון שבהלכות אלו מדבר רק במצוות אהוי"ר, אבל ראה בפירוש להרמב"ם (הועתק בפנים).

43) ריש הל' יסודי התורה.

44) אלא שאח"כ מוסיף דמזה באים גם לאהבת ה' ויראתו כו'.

45) פ"ב ה"ט־י".

46) הי"א.

47) הי"ג.

48) שם פ"ב ה"א־ב.

49) להעיר ג"כ מקנאת סופרים הנ"ל הערה 39.

50) ויומתק עוד יותר ע"פ לשון הרמב"ם (פ"ב ה"ב) „הוא אוהב כו' ומתאוה כו' לידע השם הגדול . . כמו שאמרו חכמים (ספרי ואתחנן ו, ו) בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם", שמזה משמע, שהענין דידיעת ה' הוא לא רק הדבר המביא לידי אהבה, כ"א גם (לאידך) — שהוא המבוקש והמטרה דאהבת ה'. ועייג"כ לשונו בהל' תשובה ספי"ו (ושם ה"ג), ולהעיר מסהמ"צ מ"ע א: כשתאהב אותו . . כאשר הגיע לך מהשגת אמתתו (אז) אתה קורא . . (גם) הסכלים . . לדעת ידיעת האמת אשר ידעתו. — וראה גם לקו"ש חל"ה ע' 35 ואילך.

ויש לומר, כי להרמב"ם ענינה של מצות אהבה היא (לא רק המדה ורגש שבלב, כ"א) זה ש„נפשו קשורה באהבת ה'" (ל' הרמב"ם הל' תשובה פ"י ה"ג), וזה קשור עם דעת האדם. ונמצא, ש(המצוה ד)ידיעת ה' היא לא רק סיבה המביאה לידי אהבת ה', כ"א שהיא גם חלק מתוכן מצות אהבה.

ועפ"ז יומתק לשון הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ד הי"ג: ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס (וקאי על

*) אלא שבסהמ"צ שם משמע קצת דמ"ש בספרי „מתוך כך כו'" קאי על ההתבוננות המביאה לידי אהבה.

ועפ"ז יש לומר, אז דערפאר ברענגט דער רמב"ם בספרו די „כללים גדולים ממעשה רבון העולמים" — וואָרום בכדי צו קענען מקיים זיין די מצוה פון ידיעת השם — וואָס דאָס מיינט (כנ"ל סעיף ג) אז מ'האָט א ידיעה (שכלית) אין דעם אופן פון מציאות השם („שמציאותו הוא יותר . . שלם") — איז מוכרח צו וויסן (עכ"פ) אויך די „כללים גדולים", ווי־באָלד אז (כהובא לעיל) „מידיעתם יודעו הראיות על מציאות הבורא ושהוא לבדו ראשון וצור לכל".

ו. ע"פ הנ"ל — אז די ענינים פון מעשה מרכבה ומעשה בראשית (וואָס דער רמב"ם ברענגט בספרו) זיינען מוכרח צו מצות ידיעת השם, אַדער נאָכמער — זיינען א טייל דערפון — קען מען אויך מסביר זיין די לעצטע הלכה — סיום וחותם ספר משנה תורה[51], וז"ל:

ובאותו הזמן . . לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים[52] גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר[53] כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

דאַרף מען פאַרשטיין:

א) וואָס זיינען די צוויי ענינים — „יודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם"? פון דעם וואָס דער רמב"ם איז מקדים „לא יהי' עסק כו' אלא לדעת את ה' בלבד" איז מוכרח, אז אויך די „דברים הסתומים" זיינען פאַרבונדן מיט „לדעת את ה'". איז אין וואָס באַשטייט דער חילוק צווישן „דברים הסתומים" און „דעת בוראם"?

ב) פון המשך לשון הרמב"ם איז משמע אז די הגבלה „כפי כח האדם" באַציט זיך דוקא צו „וישיגו דעת בוראם" אַבער ניט צו „ויודעים דברים הסתומים". וטעמא בעי.

ג) וואָס איז דאָ נוגע (מוסיף) דער סיום הכתוב „כמים לים מכסים"? פון די וועלטער „מלאה הארץ דעה את ה'" וויס מען אז „לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד".

נאָכמער: אויך אין הלכות תשובה[54] איז דער רמב"ם מתאר ימות המשיח, און ער זאָגט „שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר[55] כי מלאה הארץ דעה את ה'" — און ברענגט ניט דעם סיום „כמים לים מכסים".

ז. ע"פ המבואר לעיל — אז כדי צו מקיים זיין די מצוה פון ידיעת השם מוז מען וויסן די ענינים פון מעשה מרכבה ומעשה בראשית — יש לומר[55], אז די צוויי לשונות הנ"ל זיינען בהתאם צו די צוויי ענינים, מעשה מרכבה און מעשה בראשית:

„דברים הסתומים" (אַן דעם ביאור והוספה אז דאָס רעדט זיך וועגן דעם

ענייני ההתבוננות כו') — כי ענייני ההתבוננות והידיעות בגדלות ה' כו', ה"ה חלק ממצות אהבה גופא**.

51) סוף הל' מלכים.

52) וממשיך „ויודעים כו' וישיגו" — חב"ד (שבאדם). ראה לעיל הערה 33.

53) ישעי' יא, ט.

**) להעיר מתניא קו"א ד"ה הנה (קסב, א) „מצות האהבה . . הנמנית ראשונה בתרי"ג מצות כמ"ש הרמב"ם ז"ל שהיא מיסודי התורה כו'". וראה הערה בס' „שיעורים בספר התניא" (קה"ת, תשמ"ו) שם.

54) פ"ט ה"ב (שהרמב"ם מציינו בהל' מלכים שם סה"ד).

55) ראה ב„הדרן" הנ"ל (הערה 5) סכ"ט ובהערות שם באופן אחר. ואכ"מ.

בורא) — מיינט די ענינים פון „מעשה בראשית". דאע"פ אז זיי זיינען דברים „שהן מחוברים מגולם וצורה"[56] — זיינען זיי אבער „דברים עמוקים"[57]: זיי זיינען דער טייל פון דער בריאה וואס מ'זעט ניט תוכנם והחשיבות שלהם בעיני בשר, נאר זיי זיינען באהאלטענע ענינים, „דברים עמוקים", וואס מען דארף האבן א „דעת רחבה להשיג פירוש וביאור כל הדברים על בוריין"[58], און דערפאר רופט זיי אן דער רמב"ם „דברים הסתומים".

אבער לאידך, וויבאלד אז דאס איז „מעשה בראשית" — קען מען האבן אין דעם א פארשטאנד.

דערנאך וועט זיין א העכערער ענין — „וישיגו דעת בוראם" — די ענינים פון מעשה מרכבה. וואס אפילו מלאכים[59], וויבאלד אז זיי זיינען „צורה בלא גולם כלל"[60], קען אן אדם וואס איז מחובר „מגולם וצורה"[61] ניט האבן קיין השגה אמיתית אין זיי[62]; ועאכו"כ בנוגע צו „דעת בוראם", איז דאך זיכער (ווי דער רמב"ם[63] איז מבאר) אז ס'איז ניט שייך אז אן „אדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש" זאל משיג זיין „אמתת המצאו כאשר היא".

---

56) ל' הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ג — בנוגע לגלגלים כו', שהם חלק ממעשה בראשית (משא"כ מלאכים ששייכים למעשה מרכבה).

57) ל' הרמב"ם שם פ"ד ה"י.

58) רמב"ם שם הי"א.

59) ראה לקמן הערה 65.

60) רמב"ם שם פ"ב סה"ג.

61) רמב"ם שם ה"ג. וראה לקמן בפנים (והערה 63).

62) ראה רמב"ם שם ה"ד: ומהו זה כו' הכל במראה הנבואה ודרך חידה.

63) שם פ"א הי"ו. וראה ג"כ רמב"ם שם ה"ט. שם פ"ב ה"ח והי"ו. הל' תשובה פ"ח סה"ב. ובארוכה — פיה"מ בהקדמה לפ' חלק ד"ה ועתה אחל.

און דערפאר מוז דער רמב"ם מוסיף זיין „וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם".

ח. עפ"ז וועט מען אויך פארשטיין וואס דער רמב"ם ברענגט דעם סיום הכתוב „כמים לים מכסים" — ובהקדים:

דער חילוק צווישן מעשה מרכבה און מעשה בראשית איז (ווי דער רמב"ם זאגט[64]), אז די ענינים פון מעשה בראשית „אינם כענין עומק" פון די עניני מעשה מרכבה [וואס דערפאר איז די הלכה (א נפק"מ לדינא) אין דעם אופן ווי „דורשים" במעשה מרכבה אדער במעשה בראשית, כמבואר ברמב"ם[65]].

וואס דאס איז א חילוק ניט נאר אין „כמות" ההשגה — אז עניני מעשה מרכבה זיינען יותר עמוקים ווי עניני מעשה בראשית — נאר ס'איז אן אנדער „איכות" ואופן ההשגה:

מעשה בראשית, וויבאלד אז דאס זיינען דברים שבהבריאה עצמה, קען מען זיי פארשטיין באופן חיובי („השגת החיוב"): משא"כ מעשה מרכבה — ענינים וועלכע זיינען פארבונדן מיט גדרי הבורא[66] („ישיגו דעת בוראם"), איז דערביי ניט שייך צו האבן א השגה בדרך חיוב, נאר בלויז בדרך השלילה („ידיעת השלילה").

און ווי דער רמב"ם איז מבאר בארוכה בספרו מורה הנבוכים[66], אז אויפן אויבערשטן איז ניט שייך צו זאגן קיין תוארים חיוביים, נאר בלויז תוארי שלילה

---

64) הל' יסוה"ת פ"ד ה"י.

65) ראה פיה"מ להרמב"ם חגיגה (פ"ב מ"א) ובפתיחתו למו"נ, שמעשה בראשית הוא חכמת הטבע ומעשה מרכבה הוא חכמת האלקות (ומה שנכלל בזה גם אודות מלאכים — מובן ע"פ מ"ש במו"נ ח"ג סמ"ה).

66) ח"א סנ"ח ואילך.

[לדוגמא: דאָס וואָס מען זאָגט אויף דעם אויבערשטן „חכם", מיינט נאָר אַז מ'איז שולל פון אים אַלץ וואָס איז היפך החכמה. ועד"ז בשאר התוארים].

און דעריבער קען מען דעם אויבערשטן ניט פאַרשטיין בהשגה „חיובית", נאָר אין אַן אופן פון השגת השלילה.

און כאָטש אויך ידיעת השלילה איז אַ ידיעה, ביז אַז, ווי דער רמב"ם איז מבאר[67] איז דורך ריבוי השלילות „תקרב אל ההשגה ותהי' יותר קרוב אליו": „יקרבוך תוארי השלילה לידיעת השם יתברך והשגתו"

— פונדעסטוועגן[68], אפילו באַ דעם העכסטן אופן אין השגת השלילה, איז דאָס ניט אַ השגה אין מהות הבורא — דער „אמתת המצאו" בלייבט באַהאַלטן און העכער פון השגה.

ט. דערמיט וועט מען פאַרשטיין דעם שינוי לשון הרמב"ם בנוגע מעשה מרכבה ומעשה בראשית:

בנוגע מעשה מרכבה זאָגט דער רמב"ם[35]: „דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו כמו טיפה מן הים הם ממה שצריך לבאר בענין זה"; משא"כ ווען ער רעדט וועגן מעשה בראשית, זאָגט ער[36]: „כל הדברים האלו שדברנו בענין זה כמר מדלי הם".

וע"פ הנ"ל איז עס מובן בפשטות: די ענינים פון מעשה בראשית זיינען בהגבלה, וואָרום זיי זיינען ענינים שבבריאה. און דעריבער — כאָטש דער רמב"ם זאָגט בלויז כללים וראשי פרקים כו', וואָס דערפאַר איז דאָס בלויז „כמר" (טיפה)[69] — איז דאָס אַבער ווי דער ערך פון אַ טיפה לגבי אַ דלי, וואָס די כמות המים וואָס גייט אַריין אין אַ דלי איז בצמצום גדול, בהגבלה גדולה:

משא"כ ביי מעשה מרכבה זאָגט דער רמב"ם „כטיפה מן הים", ווייל „ים" ווייזט אויף אַן ענין של בלי גבול, ביז אַז בהלכה[70] איז „ים" (וועלכע אַנגערופן „מים שאין להם סוף"

און הגם אַז אויך די מים פון ים האָבן אַ גבול (ביז ווי די גמרא[71] זאָגט „יודעין לשער כמה טפות יש בים") — פונדעסטוועגן, דאָס גופא וואָס מ'זאָגט אויף ים „מים שאין להם סוף" איז אַ הוכחה אַז דער ריבוי גדול ביותר פון מי הים איז עד כדי כך אַז מ'קען זאָגן אויף דעם „אין סוף" ע"פ תורה (בשם המושאל עכ"פ)[72].

יו"ד. ועוד יש לומר: מקרא מלא דיבר הכתוב[73] „כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא" — אַז דער ים איז קיינמאָל ניט מלא. ועפ"ז יש לומר, אַז דאָס וואָס מען זאָגט אויף מי הים „מים שאין להם סוף" איז עס ווייל (וויבאַלד) אַז דער ים איז אינו מלא — קען אין עם

67) שם פנ"ס, הובא בלקו"ת פקודי ו, ג.

68) ראה מו"נ שם.

69) ויש לומר, שהטעם שנקט הרמב"ם הלשון „כמר (מדלי)" הוא [לא רק משום שכ"ה לישנא דקרא (ישעי' מ, טו) בכדי לרמז על התוכן ד„מר" — לשון מרירות, שע"י „שאדם מתבונן בדברים האלו . . ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו . . וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושה וכלימה ריק וחסר" (לי' הרמב"ם שם פ"ד הי"ב. וראה גם שם פ"ב ה"ב).

70) יבמות קכא, א. וש"נ. רמב"ם הל' גירושין פי"ג הט"ז.

71) הוריות י', סע"א.

72) ולהעיר מאוה"ת בראשית (כרך ו) תתרלט, א בדיוק הלשון „לשער כמה טיפות יש בים" — שהוא „ע"ד שיער עצמו בכח שאינו גבול כ"א מקור עכ"פ לגבול".

73) קהלת א, ז.

אריין און) בכח איז אין עם דאָ מים בלי גבול: די מי הים זיינען בפועל מיט אַ גבול ויודעין לשער כמה טיפות יש בים, אבער בכח — איז דער ים ניט מלא מיט די אלף טיפות —, עס איז אן ארט פון מים שאין להם סוף],

און ווי‌באלד די ענינים פון מעשה מרכבה זיינען העכער פון הגבלות וגדרי הבריאה — זיינען זיי אן ענין פון „ים", (מים) שאין להם סוף.

ועפ"ז איז אויך מובן וואס דער רמב"ם איז מוסיף בסוף ספרו דעם סיום הכתוב „כמים לים מכסים": דערמיט איז ער מרמז, אז אע"פ וואס באותן הימים וועט זיין „ישיגו דעת בוראם כפי כח האדם" — וויבאלד אבער דאס איז „דעת בוראם", איז עס אלעמאל (אויך) העכער פון דעם נברא, „כמים לים מכסים" (ער קען עס נעמען בלויז בידיעת השלילה, כנ"ל).

יא. מכל הנ"ל האט מען אויך אַ הוראה בנוגע דעם לימוד הענינים פון מעשה מרכבה ומעשה בראשית:

דער רמב"ם שרייבט בהקדמת ספרו (אין „מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם"), אז אין ספר המדע האט ער כולל געווען „כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה וצריך אדם לידע אותם תחילת הכל". וואס דערפון איז פאר‌שטאנדיק בנוגע צום ספר המדע גופא, אז די ענינים וואס דער רמב"ם האט גע‌שטעלט בריש ספר המדע און אנגע‌רופן „הלכות יסודי התורה" — דארף מען לערנען נאך איידער מען לערנט די אנדערע ענינים שבספר המדע (ועל אחת כו"כ — די ענינים פון די שפעטערדיגע דרייצן ספרי היד).

און אין הלכות יסודי התורה גופא — דארף מען צום אלעם ערשטן וויסן דעם „יסוד היסודות ועמוד החכמות". און ווי‌באלד אז די אלף „עניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו . . שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס"[74] זיינען מוכרח בכדי צו קענען מקיים זיין דעם „יסוד היסודות כו' לידע שיש שם מצוי ראשון כו'" (כנ"ל בארוכה) — קומט אויס, אז נוסף אויפ'ן חיוב צו לערנען די ענינים בכלל, דארף מען מקדים זיין דעם לימוד פון די ענינים פאר דעם לימוד פון אנדערע עניני תורה[75].

יב. לכאורה עפ"ז צ"ע דברי הרמב"ם בזה[76]: „ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כרסו לחם ובשר . . לידע האסור והמותר כו'", אז די ענינים פון פרדס (שבארבעה פרקים אלו) דארף מען לערנען ערשט נאך דעם ווי מ'וויים שוין כו"כ (לחם ובשר פון) הלכות התורה.

ויתרה מזה: דער רמב"ם שרייבט בהקדמת ספרו[76]: „אדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם". נאך תורה שבכתב לערנט מען ניט שאר ספרים פון תורה שבע"פ (ופשיטא ניט „הוויות דאביי ורבא"[77], אדער מילא כרסו לחם ובשר) — נאר די ערשטע זאך וואס דער רמב"ם לערנט מיט אים איז — מעשה מרכבה ומעשה בראשית!

זאת ועוד: די ד' פרקים האט דער רמב"ם אריינגעשטעלט בספרו אויף וועלכן ער זאגט בהקדמתו[76] אז דאס איז

---

74) ל' הרמב"ם פ"ד הי"ג.

75) ראה ג"כ אגרת תחיית המתים שלו ספ"א ורפ"ב. וראה ראש אמנה פי"ט. לעיל ע' 34.

76) בסופה.

77) ל' חז"ל סוכה כח, א — הובא ברמב"ם הל' יסוה"ת שם.

„לקטן ולגדול", ופשיטא אז א קטן איז ניט מילא כריסו לחם ובשר.

יג. איז דער ביאור אין דעם[78] — אז דער רמב"ם באווארנט עס בדיוק לשונו „אין ראוי לטייל בפרדס" (ער איז משנה פון לשון חז"ל[79] וואס ער ברענגט דא גופא „נכנסו לפרדס"): „לטייל" מיינט כלל ניט אריינגיין, נאר זיין אין פרדס באריכות און באופן של טיול, תענוג[80] — זיך צו עוסק זיין אין די ענינים מיט א התבוננות עמוקה ורחבה[81] ביז אז ער איז זיך מתענג אין די זאכן[82], און דער אופן הלימוד אין פרדס דארף זיין ערשט נאך דעם ווי „נתמלא כריסו לחם ובשר": און אויכעט — כפסק הרמב"ם[83] „צוו החכמים הראשונים שאין דורשים בד־ברים האלו ברבים"[84].

משא"כ די ענינים אין די ד' פרקים ברמב"ם — זיינען בלי אריכות ההסברה וכו', ווי דער רמב"ם אליין איז מדגיש אז זיי זיינען בלויז „כטיפה מן הים ממה שצריך לבאר בענין זה" (ועד"ז במעשה בראשית — אז זיי זיינען „כמר מדלי") וכנ"ל. זיי זיינען אפילו ניט אין גדר פון „ראשי פרקים" (וואס אפילו ראשי פרקים פון מעשה מרכבה טאר מען ניט דרש'נען ברבים[83] ועאכו"כ ניט „לקטן ולגדול"), נאר בלויז ידיעות כלליות (אבער יסודיות). וואס דערפאר איז דאס כלל ניט אין גדר פון „לטייל בפרדס".

יד. ולאידך: בנוגע צום לימוד פון די ענינים אין דעם אופן (די ידיעות כלליות) ווי דער רמב"ם שטעלט זיי אויס בספרו — איז אדרבה: דאס מוז מען לערנען „תחלת הכל", ווייל „יסוד היסודות ועמוד החכמות" איז — אז מ'זאל האבן א ידיעה אין דעם אויבערשטן, און די אנדערע הלכות התורה שטייען אויף דעם עמוד, און זיינען מיוסד אויף דעם יסוד.

און דורך דעם עסק איצט אין די ענינים פון ידיעת השם, איז מען זוכה בקרוב צו „ימות המשיח" וועט (בלשון הרמב"ם, כנ"ל) „לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד . . כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

(משיחות י"א ניסן, אחש"פ וש"פ אמור תשד"מ, ש"פ וארא תשמ"ה)

---

78) ראה ג"כ „הדרן" הנ"ל (הערה 5) סעיף א והערה 6 שם.

79) חגיגה יד, ב (בגמ' לפנינו: בפרדס. ובע"י, רש"י ותוס': לפרדס. וכ"ה בכ"י שבדק"ס).

80) ראה כתובות סב, א. ובמרז"ל הובאו בערוך „טייל". — ולהעיר מסנה' (קב, א): נטייל בג"ע (ובריבוי מקומות בזוהר עד"ז).

81) ובחגיגה שם „נכנסו" ואח"כ זה הציץ וכו'. — וע"ג כ' מו"נ ח"א פל"ב ואילך.

82) ראה הגהות מיימוניות על אתר.

83) שם פ"ד ה"י־יא. פ"ב ה"ב.

84) וראה פתיחת הרמב"ם למו"נ, שמטעם זה (שאין לדרוש במעשה מרכבה ומעשה בראשית ברבים) כותב (במו"נ) רק ראשי פרקים וג"ז באופן של רמז כו'. ע"ש.